

Nehogy teljesen elnémuljanak...

Tóth Károly Antal beszélget Urbán Imre göteborgi magyartanárral

Hogyan lesz egy szolnoki születésű hivatásos zenészből svédországi magyar anyanyelvi tanár?

Ehhez mind családi hátterem, mind sorsom fordulói magyarázatul szolgálhatnak. Apám hegedűművész volt, és ennek nyilvánvalóan szerepe volt abban, hogy magam is zenész lettem. Irodalmi-anyanyelvi érdeklődésem alakulására édesanyám gyakorolt döntő befolyást, aki színésznő volt.

Egy időben többször turnéztam harmadmagammal Svédországban. Mi a magyar zenei kultúra képviselőinek éreztük magunkat. Vegyes összetételű zenét műveltünk, tehát a magyar klasszikusoktól kezdve a könnyűzenéig. Éppen ezért bőven akadt munkánk. Szolgálati útlevelünk volt; a szerződés időtartamára kaptunk vízumot, és utána haza kellett térni. Közben természetesen fizettük az adót keményvalutában Magyarországnak is és annak az országnak is, ahol a pénzt kerestük. Tehát ebben az esetben Svédországnak is.

Ez 1972-ben megváltozott. Akkor úgy döntöttem (úgy kényszerültem dönteni), hogy itt maradok, miután a magyar hatóságok elbántak velem. Ez egy – mind a mai napig – fájdalmas döntés volt számomra. Ugyanis ez azt jelentette, hogy a döntésem pillanatától kezdve tíz évig nem mehettem haza. Itt kereshető a válasz is arra, hogyan kerültem én át a zenei pályáról – amit ugyan nem hagytam abba – az anyanyelvi oktatói pályára. Ez egyszerűen úgy történt, hogy akkor is (és most is) irtózatos honvágyam volt, és olyan környezetben éltem – először Stockholmban, később Dél-Svédországban –, hogy nem volt alkalmam az anyanyelvemet gyakorolni. Akkor a lundi finnugor intézet, amely most is működik, meghirdetett egy anyanyelvi képzést, és én boldogan megragadtam ezt a lehetőséget. Nem azért, mert tanár akartam lenni, hanem azért, hogy egyáltalán gyakorolhassam az anyanyelvemet. Ez egy kétéves képzés volt. Számomra nagyon jó volt (bár túl soványnak éreztem, és ezért később önszorgalomból a stockholmi tanárképző főiskolán folytattam levelezőként tanulmányaimat), hiszen naponta tudtam foglalkozni az anyanyelvemmel rendszeres körülmények között, és ez végül is egy anyanyelvi tanári képesítéshez vezetett.

A dolog pedagógiai oldala nem volt idegen számomra, mert már azt megelőzően évek óta tanítottam hangszert, hegedűt és gitárt, különböző községi zeneiskolákban. Bár aktív zenész voltam és vagyok, abból mint szabadúszó akkor sem lehetett és most sem lehet megélni, ezért rengeteget helyettesítettem ilyen iskolákban. Néha három hónapot dolgoztam, néha egy félévet, néha egy évet, de mindig gyerekekkel. Viszont ez állandó státushoz nem vezetett.

A lundi intézet magyar tanfolyamát 1988-ban végeztem el. Akkor megpályáztam egy anyanyelvi tanári állást Göteborgban, amit éppen akkor meghirdettek az újságokban, és amit aztán meg is kaptam. Azóta – tehát tizenegy éve – itt tanítok.

Mióta tanítják a svédországi iskolákban a bevándorlók gyermekei számára fakultatívan az anyanyelvüket, és mi indította a svéd hatóságokat arra, hogy ezt bevezessék?

Éppen most lesz a 25 éves évfordulója annak, hogy Svédországban az anyanyelvi oktatásra vonatkozó rendeletet meghozták. Tudomásom szerint addig nem volt ilyen oktatás. Az okokat pontosan nem tudom, mert ez még az én időm előtt történt, de szerintem a svéd intelligenciának egy része rájött, belátta, hogy erre szükség van, hogy kulturális és szellemi értelemben ez egy hasznos dolog mind a társadalom, mind annak

tagjai részére. Minden egyes bevándorló, akit befogadtak, egy olyan kulturális potenciával rendelkezik, olyan óriási kulturális töltetet jelent, ami önmagában is felbecsülhetetlen érték. Maga az a tény, hogy ezek a bevándorlók és a leszármazottak itt élnek, gazdagítják az országot. Viszont a társadalom korántsem használja ki a jelenlegi körülmények között az ebből adódó lehetőségeket. Kétségtelenül investáltak és investálnak továbbra is, bár lényegesen kevesebbet, mint mondjuk tíz évvel ezelőtt, de nem akarnak lehajolni a kamatért. Azt is mondhatnám, hogy parlagon hever ez az óriási kulturális és szellemi kincs. Miért? Nem tudok erre választ adni. Talán mert Svédország anyagi zuhanásával egybeesett a bosnyák tragédia, de jött a rengeteg menekült más országokból is. Ezeket az embereket természetesen be kellett fogadni, de nem tudjuk őket foglalkoztatni, s ez egy óriási tragédia mindenki számára. És a menekültek érkezésének nincs vége, hiszen tudjuk, hogy mi folyik Európa előszobájában, és újabb menekülési hullámokra számíthatunk... Ugyanakkor a munkanélküliség itt, Svédországban, nemhogy csökkenne, hanem még növekedik.

Milyen volt az anyanyelvi oktatás helyzete 1988-ban, tehát abban az időben, amikor göteborgi tanár lettél?

Bevezetésképpen azt mondanám, hogy „Ne fogjon senki könnyelműen /A húrok pengetésihez”¹. Én hozzáfogtam tizenegy évvel ezelőtt, és nem is könnyelműen. Azóta pengetem a húrokat, hogy nehegy elnémuljanak.

Amikor magyar anyanyelvi tanár lettem, a svéd iskolarendszer még állami kézben volt, az állam vállalta a felelősséget az oktatás minőségéért, a tartalomért, és ő vállalta az anyagi fedezetet is. Az állam által kiutalt összegek névre szóltak. Például azt mondták, hogy ez az összeg az anyanyelvi oktatásé. Ezt nem szabad a tűzoltóság vagy pedig az egészségügy toldozására-foldozására felhasználni. Ez egyfajta biztonságot adott, de árnyoldala is volt, mert bizonyos pazarlással járt. A tanárok jelentős részének ugyanis nem volt semmi képesítése. Alkalmaztak például ráérő háziasszonyokat, akiknek egy mellékjövedelemre volt szükségük, és éppen beszéltek a nyelvet, amire szükség volt. Megkérdezték: Ismersz valakit, aki tud törökül? Kérdezd meg, akar-e tanítani. Ez kihatott a tevékenység színvonalára. Én egy ilyen helyzetbe csöppentem bele, és meg voltam rökönnyödvé.

Ekkor történt meg az, hogy az anyanyelvi tevékenység státusa – ha egyáltalán ilyen volt – teljesen lecsúszott. Miért? Azért, mert a többi tanár kolléga már akkor is négyéves egyetemi képzettség után taníthatott az általános iskolában, ugyanakkor nekik látniuk kellett, hogy ezek az anyanyelvi oktatók „jönnek-mennek”, és ugyanolyan fizetést akasztanak le. Ez egy tarthatatlan állapot volt, és tulajdonképpen ezért is indult meg a képzés itt a svéd egyetemeken.

Az akkori szabályok még azt is megengedték, hogy egy gyerekhez is kimenjen a tanár bármelyik iskolába órát tartani. Egyetlen gyerekhez.

Hogyan alakult a helyzet később, tizenegy éves tanári pályafutásod alatt?

Mindenekelőtt az egész svéd iskolarendszerben végbement változásokat kell röviden számba venni. Meglátásom szerint jelentősen különbözik a berlini fal előtti és a berlini fal utáni helyzet.

Mint mondtam, amikor én itt megkezdtem a működésemet, a munkaadó maga az állam volt, az iskolarendszert az állam irányította. Majdnem a berlini fal eltűnésével egy időben történt meg az, hogy az állam nem vállalta tovább az anyagi és erkölcsi felelősséget, a közoktatás ügyét és sorsát a községi bürokráciára bízta. És ez a jelenlegi helyzet. Ennek

---

¹ Petőfi Sándor: A XIX. század költői

az okát én abban látom, hogy a kormány „tisztá” akart maradni az iskolaügyre is kiterjedő nagymértékű takarékosági intézkedésekben, ezért a helyi hatóságokra hárította ezek végrehajtását. Abban az időben Göran Persson, a jelenlegi szociáldemokrata miniszterelnök volt az iskolaügyek minisztere, mindezt ő intézte személyesen. Először is mindenütt (Göteborgban is) eltűnt az a helyi felelős szerv (iskolaügy-kezelőségnek lehetne magyarul mondani), amely az államot képviselte, ez volt az, amelyik a tanárokat alkalmazta, és igyekezett gondoskodni arról, hogy a tantervben megállapított szép elvek a gyakorlatban is megvalósuljanak. A községek voltak kénytelenek fölvenni azt a ruhát, amit az állam eldobott. Mindenesetre az, hogy ilyen súlyos helyzetben van a svéd iskolarendszer – márpedig abban van –, ez azért van, mert az állam levette a kezét az ügyről. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy senki sem felelős érte.

Svédországban a község az alapvető közigazgatási egység; ilyen értelemben Göteborg is egy község. De nemcsak községekre vagyunk felosztva, hanem még a községeken belül kerületekre is. Körülbelül azzal egy időben, hogy községesítették az oktatást, tehát az iskolarendszert, azonnal felosztották a várost 21 kerületre. Úgy is mondhatnám, hogy berlini falat lebontották, de itt új falakat emeltek városon belül. A kerületek maguk intézik a területükön levő iskolák ügyeit. Ez azt jelenti: teljesen a véletlen dönti el azt, hogy most a gyerek milyen oktatásban részesül. Az egyik kerületben, ha éppen a sors úgy hozta, hogy olyanban lakik, ahol mindent megadnak, semmit nem spóroltak el, jól jár. Ha néhány villamosmegállóval arrébb lakik, akkor lehet, hogy még a minimumot sem kapja meg. Tehát nincs egy egységes koncepció, ami az oktatási rendszert illeti, nemhogy országos szinten, de még községen belül sem. Az állam ugyan kiutalja az oktatásra szánt pénzt a községnek – bár lényegesen kevesebbet, mint azelőtt –, de arra már nincs neki joga és energiája, hogy leellenőrizze, mire fordítják azokat az összegeket. Mert ha például az egészségügy bajban van – márpedig bajban van –, akkor lehet, hogy pontosan az iskolának kiutalt összegből pótolják azt a hiányt. Márpedig ez nézetem szerint teljesen megengedhetetlen.

Az utóbbi évtizedben nemcsak az történt, hogy az állam lemondott a felelősségről, és nemcsak az történt, hogy jelen pillanatban senki nem felelős azért, hogy mi történik az oktatásügyben, a harmadik óriási baklövés az volt – meglátásom szerint – hogy néhány évvel ezelőtt kiárusították az iskolaépületeket. Mert idáig állami tulajdonban voltak. Ez azt jelentette, hogy nem volt lakbér. Miután különböző cégek felvásárolták az iskolaépületeket, a község ebből az említett összegből, amit az államtól kap, először is ki kell fizesse a lakbért. Adataink vannak arra, hogy az a lakbér horribilis összeg – mert természetesen állandóan emelkedik –, és ez emészti fel az anyagi javaknak a nagy részét.

Hogyan jelentkezik az új helyzet az anyanyelvi oktatásban?

Ha a mi kis munkásságunkat, az anyanyelvi oktatást megpróbáljuk belehelyezni a svéd iskolarendszer (amelynek már csak mostohaszülei vannak) egészébe, elgondolhatjuk, hogy mi hol kapunk helyet, fontossági sorrendben mi hova kerülünk.

Amikor a szülő átadta a gyereket a mostohának, az állam az oktatásügyet a községnek, ezzel egy időben az történt, hogy bevezették – ez a hivatalos megnevezés – az adásvétel, vagy kínálat-kereslet rendszerét. Az államtól erre kiutalt összegek a megfelelő címkével voltak ellátva, és másra nem lehetett felhasználni őket. A nagy változás nemcsak az, hogy ezt eltörölték, és a kerületi „önkormányzatoknak”, amelyek mindent felülről irányítanak, joguk van, hogy lenyeljék ezeket az összegeket (és ezt meg is teszik), hanem ezzel egy időben azt is bevezették, hogy a különböző iskolák igazgatói döntenek el, hány gyerek részére hány anyanyelvi órát óhajtanak. Ennek alapján szólnak be az „anyanyelvi egységnek”, megrendelik az anyanyelvi tanárt a kívánt óraszámra, és kifizetik e szolgálat ellenértékét.

Az igazgató, ha úgy látja, hogy másra kell a pénz, nem indít anyanyelvi oktatást, még ha sok gyerek igényli is. Vagy nem adja meg a gyerekeknek az anyanyelven történő korrepetálásra szánt összeget.

Megkíséreltem összefoglalni az anyanyelvi oktatással kapcsolatos legfontosabb változásokat.

Először is, a hivatalos szervek nem kötelesek anyanyelvi oktatásról gondoskodni, ha nincs megfelelő tanár. Megtörtént a sorsnak az a firtora, hogy most, amikor az anyanyelvi tevékenységet (mert most már oktatásnak sem merném nevezni) majdnem eltörölték a föld színéről, kizárólag képzett emberek dolgoznak ezen a területen. (Ez minden nyelv esetében érvényes, és Göteborgban több mint száz élő nyelv van.) Most hiába van lelkes, jó személyzet, az előfeltételek teljesen leépültek. Legkevesebb öt tanulónak kell lennie egy nyelvcsoporthoz ahhoz – legyen az akármelyik nyelv –, hogy az oktatási munka megindulásához engedélyt adjanak. Ez szintén szigorítás, hiszen említettem, hogy 1988-ban, amikor én kezdtem, még egyetlen gyermeknek is órát tarthatott a tanár. Ezért magyar csoportok például Göteborgban csak néhány helyen alakultak (összesen öt általános iskolai és egy gimnáziumi csoport három iskolában). A tanár tehát már nem megy ki minden iskolába, hanem a gyerekeknek kell utazni – sokszor elég nagy távolságokból – a legközelebbi anyanyelvi csoporthoz. Ha kicsik, akkor a szülők hozzák őket. Valószínűleg ehhez is kapcsolódik az, hogy kizárólag csak tanítási idő után engedélyezik az anyanyelvi oktatást. Évek óta arra vagyunk ítélve, hogy óráinkat a rendes iskolaidő után tartjuk. És csak nagyon kevés gyerek bírja, hogy délután háromkor, négykor, sok esetben hat órakor végzünk este. A gyerekek érthető módon fáradtak, éhesek, és sok esetben választaniuk kell zeneiskolai, hobbi, különböző sporttevékenységek és az anyanyelvi oktatás között. Ezeknek a rendeleteknek tehát további fékező hatásuk van. Ma már nagyon kevesen bírják, de akik bírják, azok nagyon szép eredményt mutatnak fel. Vannak olyan tanítványaim, akik egészen a gimnázium harmadik osztályának a végéig járnak magyaróra hetente (heti egy alkalommal tartunk nyolcvan perces órákat), és nem késnek el, jönnek, és dolgoznak. Ez meg is látszik, és a legnagyobb örömet az jelenti számomra, hogy ez visszatükröződik a többi tantárgyban is. Mert biztonságérzetet ad az, ha valakinek van egy erős anya- vagy apanyelve (attól függően, hogy melyik a magyar szülő), amire tud támaszkodni, serkenti a párhuzamos gondolkodást, mindenféle szempontból nagyon-nagyon egészséges, az összes többi tantárgyra nagyon jó hatással van. Erre tudnék példákat mondani, különösen az érettségiző tanítványaim közül, akiknek az átlagos tanulmányi eredménye a gimnázium végén 4,2 - 4,6 között van. És én azt gyönyörűnek tartom.

Külön nehézséget okoz az, hogy teljesen különböző korú gyerekek vannak ugyanabban a csoportban. Most összesen három különböző iskolában vannak magyar anyanyelvi óráim, és odajönnek a gyerekek különböző földrajzi helyekről. Az ily módon – tehát a véletlen által – létrejött csoportok összetétele különböző. Ugyanabba a csoportba kerülhet egy elsős tanuló, két negyedikes és két hatodikos. S ha még csak a korkülönbségeket kellene áthidalnunk a tananyaggal, nem jelentene megoldhatatlan pedagógiai feladatot. Bonyolultabb és ezért nehezebb problémát jelent azonban a magyar anyanyelvvél foglalkozó gyerekek erősen eltérő származási-családi háttere. Egy csoportba került olyan tanuló, amely Magyarországon végezte az első hat osztályt; olyan, aki Svédországban született vegyes házasságból; olyan, aki Spanyolországban született és spanyol édesapja, de magyar anyukája van, valamint három Erdélyből érkezett különböző korú tanuló. Ilyen csoportokra tananyag, tankönyv nem létezik. Tehát ezt neked ott a helyszínen kell megpróbálnod megoldani.

Talán még annyit hozzátennék, hogy tevékenységemnek van még egy másik, nagyon fontos része is. Svédből fordítva, ezt *anyanyelven történő tanulási segítségnek* lehetne

nevezni. Magyarul: anyanyelven történő korrepetálás. Ez többnyire ismeretlen fogalom a magániskolákban, mert azok általában nem fordítanak rá pénzt. Erre egyébként törvény van, de ők nem használják ezt ki. Az 1990 óta érvényes új tanterv előírja, hogy amennyiben egy nem svéd anyanyelvű gyerek elmarad matematikában vagy a svédben vagy a társadalomtudományokban vagy bármely más tantárgyban, akkor lehetősége és joga van ahhoz, hogy az ő anyanyelvét beszélő, itt, a városban tevékenykedő megfelelő tanártól segítséget kapjon. Ez már meg van engedve iskolaidő alatt, és a tanár foglalkozhat egyetlen diákkal. Az anyanyelvi tanár heti 80 percben azon dolgozik, hogy a gyereket fölsegítse az illető tantárgyban, szorosán együttműködve a szaktanárral és az osztályfőnökkel. Nekem nagyon jó tapasztalataim vannak ezen a téren, magam is dolgozom így, sőt, előadásokat tartottam svéd kollégáimnak és a többi anyanyelvi tanárnak a saját módszeremről. Erre a korrepetálásra nem azért van szükség, mert a gyerek buta, hanem mert a svéd nyelvben még nincs annyira otthon, hogy a megfelelő tempóban követni tudja az aktuális óra anyagát.

A községi iskolák ezt az oktatási formát néha kihasználják, mert azért látják, hogy eredményt érünk el. Olyan is előfordul, hogy a gyerek megugrik, és már egy félév múlva nincs rá szükség. És akkor érzed azt, hogy csináltál valamit. **(Megjegyzés: eddig közölte a Látó 2000/11. száma – T. K. A.)** Persze van olyan eset, amikor közös megállapodásra jutunk a gyerekekkel és az osztályfőnökkel, hogy folytassuk még egy félévet, és akkor majd meglátjuk. Nem az a cél, hogy a gyerek élete végéig mankóval járjon, hanem az, hogy időben segítsünk, és nem a kilencedik osztály befejezése előtt két perccel.

Ebben a tevékenységben az anyanyelvi tanároknak – mondhatom – nagyon fontos szerepük van, és mint említettem, ez most egy olyan szinten van, hogy erre talán még egy kicsit büszke is lehetek. Meglehet, sokkal elégedetlenebb vagyok munkám valódi anyanyelvi részével, hiszen tudom, hogy ott mit lehetne, és esetleg naponta kellene találkoznom a gyerekekkel, hogy valóban azt adhassam, amit szeretnék. Én kulturális stafétabotnak nevezném, amit átadni szeretnék a hozzám kerülő gyerekeknek. De mint mondtam, az előfeltételek nagyon kedvezőtlenek. Másrészt minden kopik, és mi, akik itt élünk, akármit is csinálunk, megpróbálunk kibújni a bőrünkől, énekelünk, táncolunk, olvasunk, írunk – mégis kopik az anyanyelv. És azért kell pengetni a húrokat, hogy nehogy teljesen elnémuljanak.

Az elmúlt időszakban a legdrasztikusabb változás a magyar oktatásban a tanárok számának csökkenése volt. A gyerekek száma talán alig lett kevesebb. Voltak olyan éveim, amikor teljes időben dolgoztam, ma már csak 50%-ban tanítom a magyart (félidőben zenetanár vagyok), de amikor 100%-ban tanítottam, akkor előfordult, hogy volt 120-130 diákom. Ennyi gyereket 1988-ban tizenegy ember látott el. Ma én vagyok az egyedüli magyartanár Göteborgban, és én is csak félállásban. Ez azt bizonyítja, hogy lespórolták a tanári állásokat. Persze nemcsak az anyanyelvi oktatásban, hanem az egész iskolarendszerben.

Az anyanyelvi tanárok nemcsak az általános spórolás miatt tűntek el, hanem azért is, mert nyugdíjba mentek, vagy pedig az új, megváltozott, hideg légkör, a nagyobb követelmény, a feltételek lényeges megnehezülése elriasztotta őket. Én látom, hogy ez a foglalkozás már nem olyan vonzó, és ez azért van, mert bizony nem könnyű ellenszélben dolgozni.

Az ellenszél ennek a társadalomnak az idegenekkel és az idegen kultúrával szembeni – finoman szólva – tartózkodó álláspontja. Pedig ez az ország valóban igen humánus volt, és én, aki sajnos akaratomon kívül itt ragadtam, egy ideig úgy éreztem, hogy itt a humanizmus egy teljesen elfogadott, örök érvényű dolog. Most át kell élnem, hogy ez a kép bennem összeomlott, mert látnom kell, hogyan bánnak a sajátjaikkal, a saját öregeikkel, hogyan

spórolják el az operációkat, hogyan zárnak be egy iskolát, hogyan engedik meg azt, hogy a gyerekeknek egy nagy része úgy hagyja el a kilencedik osztályt, hogy nem tud írni-olvasni. Ez egy döbbenetes csalódás számomra. Már nem tudom azt mondani: igaz, hogy spórolás van, és különböző nehézségek vannak, de a humanizmus az megmaradt. Ez bizony nagyon rosszul esik.

Az aktuális helyzet nem engedi meg, hogy az anyanyelvünkre figyeljenek. Olyan sok más és nagy probléma van az országban. A bennszülöttek között is sok a munkanélküli, ragyogóan képzett emberek nem tudják, hogy mit csináljanak. Ha még fiatalok, akkor elmennek az országból. De hát ez megoldás? Ugyanakkor – mint említettem – az a szellemi érték, amit a bevándorlók hordoznak, parlagon hever. Ezek az emberek, akiket a sors idevetett az elmúlt évek folyamán – mint például a bosnyákok, akiknek nem volt választásuk csak az élet és halál között, és ezért természetesen muszáj volt menekülniük – nem tudhatták azt, hogy miután fedelet kapnak a fejük fölé, nem tudnak majd mihez kezdeni, mert Svédország a saját, eredeti lakosságának sem tud munkát adni. És ma már ott tartunk gazdaságilag, hogy az emberek által megtermelt jövedelem nem fedí a kiadásokat. Ha ilyen komoly, alapvető problémák vannak egy társadalomban, akkor az iskolarendszer is megsínyli azt.

Kétségtelen, hogy az anyanyelvi oktatás pénzbe kerül. De ahhoz képest, hogy törvény biztosítja minden egyes bevándorló jogát, hogy ne csak családi körben, hanem szervezett körülmények között is ápolja az anyanyelvét, túl sokat lespóroltak belőle. Ez egy törvénytisztelő nép, de a törvényt tisztelve, csak a minimális összeget fordítják évente erre a célra.

Aztán van egy másik szempont is. Svédország hagyományosan mindig is igyekezett és jelenleg is igyekszik a világ közvéleménye előtt jónak tűnni. Itt most megint a humanizmust említeném, amely tevékenységében megnyilvánul az Egyesült Nemzetek Szervezetében, az emberi jogok területén, a Vöröskeresztben folytatott tevékenységében és így tovább. A svédok valóban, kétségtelenül sok jót tettek, de néhány dolgot nem szívből csináltak, hanem a közönség felé. Ilyen például a bevándorlók befogadása. Pedig tudták eleve, még mielőtt beengedték volna őket, hogy soha az életben nem tudnak munkát adni nekik. Az anyanyelvi oktatás engedélyezése, törvénybe iktatása, szintén tapsot érdemlő intézkedés volt a világközvélemény előtt. A gyakorlatban viszont ez egy keserű tablettá, mert a svéd közvélemény nem örül ennek az intézkedésnek, a gazdasági helyzet pedig jelenleg nem engedi azt meg. Azt nem mondták ki, hogy erre többet nem áldozunk, de olyan lehetetlen helyzetet teremtettek, mind a diákok, mind a tanárok számára, hogy ennek a tevékenységnek már szinte csak a neve anyanyelvi oktatás. Örömmel mondhatom, hogy több lángelektű embert is ismerek az anyanyelvi tanárok között, akik nem nézik az időt, mert ha igény van rá, ott maradnak az órák után is, és rátölnenek arra, amit nekik szabály szerint nyújtaniuk kell. De a hatóságok támogatása az nagyon-nagyon szegényes.

Jól tudom, hogy igen komolyan készülsz az óráidra, hiszen az én gyermekeimet is tanítod. Megfelelőeknek tartod-e azokat a tankönyveket, amelyeket az emigráció számára Magyarországon adnak ki, és hozzájutsz-e elegendő más természetű segédanyaghoz? Milyen eredményességgel tudod használni ezeket a svédországi körülmények között?

Igaz, hogy a berlini fal leomlása óta az anyanyelvi oktatás előfeltételei rosszabbak itt, de az is igaz, hogy az anyaországtól kapott kulturális táplálék meghatározódott. Bár nekem azelőtt is jó kapcsolatom volt például az anyaiskoláimmal Budapesten, így a Madách Gimnázium tanári karával állandó összeköttetésben vagyok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem segítségével is számolhatok, ahol levelezői úton irodalomtörténeti tanulmányokat végzek. A debreceni szabadegyetemen – ahol 5-6 alkalommal részt

vettem – is kaptunk anyagokat, a Magyarok Világszövetsége is támogatott ilyenféle munkákat és a Tankönyvkiadó is jelentetett meg külföldön élő magyar gyerekek számára tankönyveket. Én nagyon jóknak tartom ezeket a könyveket. Amikor otthon vagyok, nem mulasztom el az alkalmat, hogy böngésszek, és nézzem, mi az, ami megvan videón, lemezeken stb. Módomban van rendelni belőlük, mert az ilyen vásárlásokra még van keret. Egy gyerekre kb. 80 svéd koronát lehet költeni egy tanévben, és én ezt kihasználom. Ezáltal tudom úgy variálni a munkámat, hogy ha különböző korú és háttérű gyerekek ülnek ugyanabban a szobában, akkor is tudjak adni nekik valamit.

Ugyanakkor vannak saját bevált anyagaim, amelyeket, hogy úgy mondjam, rájuk szabtam, mert a kényszerhelyzet arra serkent és kötelez, hogy találj megoldást még ilyen nehéz csoportokra is. Egyszerűen muszáj valami olyat csinálni, ami a gyerekekben megmarad. Régebben is alkalmaztam, de most még jobban élek a magyar népzénel, népdalokkal. Magyar emberek itt született gyerekének sokszor nagyon nehéz nyelvünk magánhangzóit és mássalhangzóit megtanulni, hiszen svéd óvodába, iskolába járnak, és sok vonatkozásban különbözik a két hangrendszer. A mi zongoránkon, a mi klaviatúránkon más hangok vannak, mint a svéd „zongorán”, és így nem lehet játszani rajta. A gyerekeknek ez nagyon nehéz, de ha elénekeljük, hogy *Hull a szilva a fáról*, abban a pillanatban kimondják mind a magánhangzókat, mind a mássalhangzókat. Erre nem ismerek jobb módszert a magyar népdaléneklésnél. Beszédhibás gyerek – például dadog – abban a pillanatban, ahogy elkezd énekelni, nem dadog. Hát ennél nagyobb csoda nincs a világon. Különösen a „cs” hang nagyon nehéz számukra. Mondhatod te, hogy *csecsemő, csikó, csokoládé, csúzli*, amit akarsz. Tyuszli, szuszli – mondja utána az itt született gyerek, aki mondjuk három évet járt már iskolába, és persze svédül végzi a tanulmányait. De hogyha te azt mondod neki, hogy *csetneki csikós itat a Tiszán*, abban a pillanatban mondja a „cs” betűt. És legközelebb, amikor hangosan olvas, megismeri, emlékszik rá, kimondja. És ez nekem öröm.

Mélyebb irodalmi ismeretek igényét említeni sem lehet az itteni körülmények között. Egyébként érdekli a gyerekeket nagyon, és döbbenetes, hogy ebben a modern szatelitvilágban, a mindenféle technikai eszközökkel zsúfolt kommunikációs világban a gyerekek mennyire szeretik a könyveket, a verseket. De mint említettem, ebben a heti nyolcvan percben s az ilyen nagy korkülönbségű, különböző tudásszintű és eltérő szociális háttérű gyerekekkel körülbelül ennyit lehet megoldani, mert hiszen nem oktatásról van szó, hanem az anyanyelv ápolásáról. És néha sikerül az anyanyelvi tanárnak belelopni többet az anyagból, mint amit az egész csoport meg tud emészteni, s akkor ez igen jó érzés. Még olyasmi is előfordul, hogy egy aránylag homogén csoport alakul ki, ahol a gyerekek mind korban, mind tudásban és ismeretekben is egyenlő szinten vannak, és akkor ott lehet repülni egy kicsit.

Miután egy héten egyszer találkozunk, az eredmény természetesen távolról sem kielégítő, de több mint a semmi, különösen, ha mind a gyerek, mind a szülő az anyanyelvi tanárral körülbelül azonos hullámhosszon van, tehát megvan az érdeklődésük. És akkor látszik, hogy a gyerek tudása szépen, évről évre párhuzamosan halad a többi tantárgyaival, és hordozza magában a szülei, a nagyszülei kultúrájának egy részét. Roppant gazdagító.

Hogyan befolyásolja a szülők magatartása a munkádat?

Céltudatos szülők céltudatos gyerekei itt, az idegen kulturális környezetben nagyon szép eredményeket érnek el a nehezebb körülmények között is. Van olyan szülő, aki nagyon is vállalja a rá eső részt, és abban a pillanatban meglátszik az eredmény, hiszen ha a gyerek rendszeresen jár, és az a kis szimbolikus lecke – mert ahhoz ragaszkodom – valamiféle folyamatosságot ad. Minden óra elején van egy kis felmérés, azzal kezdjük. Mert hogyha

nincs feladat, akkor szétfolyik minden. Hogyha még lecke sincs, akkor mi az, ami összetartja ezt az egészet?

Ezzel kapcsolatban is eltérő vélemények vannak. Az egyik szülő csak azért küldi a gyereket, hogy hallja a magyar nyelvet. A másik szülő jó néven veszi a házi feladatot.

Örök emberi tulajdonság, hogy ami ingyen van, azt nem becsüljük meg. Ez megmutatkozik az anyanyelvi tevékenységen belül is. A többi kollégám szintén tapasztalja ezt. Mi, nyelvtanárok, akik még dolgozunk itt Göteborgban (ma mintegy 120 anyanyelvi tanár van ebben a városban, tíz évvel ezelőtt körülbelül 300 volt), kéthetenként találkozunk, és kicseréljük a gondjainkat-bajainkat. Az örömeinket is, mert az is van. Általános tapasztalat, hogy amikor számba veszik azt a kis szabadidőt, ami a gyerekek részére, délután három óra és mondjuk este hat óra között még fennáll, (ez a három óra áll az anyanyelvi oktatás rendelkezésére), akkor a fontossági sorrendben sok szülő kihagyja, vagy az utolsó helyre teszi az anyanyelvet. Valamennyi egyéb iskolai tevékenység, mondjuk játékonysági akció, plakátfestés, uszodába megy az osztály vagy bármi más, az mind elsőbbséget élvez. Ez azt jelenti, hogy valójában nem tekintik igazán fontosnak az egészet. Ez egy szomorú dolog. A jelenléti ívből – amikor a gyerek már ötször-hatszor nem jött – kitűnik, hogy vagy a gyereket nem érdekli az anyanyelvi óra, vagy pedig nem kap elegendő szülői támogatást.

Ilyenkor felhívom a szülőt, hogy nem láttam a gyereket – mondjuk egy hónapja. Mi az oka? Mert azt nem lehet, hogy a gyerek csak egy nyilvántartási adat legyen. És akkor megmondja a szülő: ja, hát síelni voltunk, vagy zongorázni voltunk, vagy focizni voltunk. De legközelebb jön a gyerek. Én mint pedagógus semleges vagyok, de semlegességemben is a gyerek javát nézem. Ezért ha a gyerek nem tud jönni, mert esetleg sok a leckéje, és otthon dolgozik rajta, ahelyett, hogy villamosra ülne és eljönne az anyanyelvi órára, azt mondom: inkább azt csinálja! S akkor tiszta vizet öntöttünk a pohárba. De az ajtó nincs bezárva, mert ilyenkor mindig azzal búcsúozom, hogy az idén a gyerek talán nagyon meg van terhelve, de ha a körülmények megváltoznak, és szívesen teszi, jövőre természetesen jöjjön el.

Az sem elég, hogy elküldöm a lányomat, fiamat egy héten egyszer, és azt várom, hogy ott megtanuljon egy nyelvet. Ez lehetetlen dolog. Mert sajnos vannak olyan családok, ahol otthon nem is beszélnek magyarul. Nem is szabad elvállalnunk az ilyen gyerekeket, mert annak, hogy a gyerek részt vehessen az anyanyelvi oktatásban, hivatalosan egyik kritériuma az, hogy az a nyelv élő nyelv legyen otthon. Tehát a családban beszéljék. Az a göteborgi gimnázium, ahol magyar csoportom van, az anyanyelvi oktatás alapvető céljaként – a tanterv előírásaival összhangban – az aktív kétnyelvűség kialakítását nevezi meg. Arra nincs lehetőség, hogy egy svéd család gyermekét, vagy pedig egy olyan magyar család gyermekét, amely az asszimilálódás reményében tökéletesen leállt a magyar nyelvvel, az anyanyelvi tanár a nulláról indulva tanítsa meg rá.

Mindenki más ok miatt került ide, és ez visszatükröződik a gyerekeken. Nekem tanárként hallgatási kötelezettségem van, de látom, amit látok. Százalékos arányban nem tudnám megmondani mennyire elterjedt, de túl sok olyan esetet láttam, tragikus eseteket, amikor gyönyörű magyar családnevek egyik napról a másikra átváltoznak Anderssonra, Johanssonra, és hallani sem akarnak magyar szót. Olyan iskolában is dolgoztam, ahova jár magyar gyerek, tudja, hogy ott van magyaróra, de a szülők tiltják, hogy eljőjön. Szülei akarata ellenére többször bekérezkedett hozzám: Imre, bejöhettek?²

---

² Svédországban mindenki mindenkit keresztnévén szólít és tegez, ezért természetes, hogy a magyar gyerek ezt anyanyelvi oktatójával is megteheti.

Azok a szülők, akik otthon nem beszélnek magyarul, de a gyereket elküldik órára, így gondolkodnak: Mi nem vállaljuk a kulturális stafétát átadását, csinálja valaki más. Nem teszünk semmit az ügy érdekében, otthon meséket nem olvasunk, népdalokat nem éneklünk, semmivel nem foglalkozunk, de csodát várunk az anyanyelvi tanártól, és panaszkodunk, hogyha a gyerek nem tökéletes és briliáns. Ilyenkor mindjárt kitűnik, hogy a gyermek nem tud magyarul. A helyzetet úgy oldom meg, hogy nagyon barátságosan eltanácsolom, és azt javaslom, hogy fordítsák ezt az időt és energiát inkább egy olyan tantárgyra, amely esetleg nem megy olyan ragyogóan.

A legnagyobb és legkellemetlenebb ügy az osztályzás. Már maga az is ellentmondás, hogy egy szabadon választott tárgyat osztályozni kelljen. Mert az rendben van, hogy a gyerekek, akik naponta tanulnak matematikát, osztályzatért dolgoznak. De ez egy olyan tevékenység, amit egyre jobban leszorítanak a térképről, mégis megkövetelik, hogy az anyanyelvi tanár még le is osztályozza a gyerekeket. Igaz, hogy ez csak nyolcadik osztálytól kezdve történik, de annál érzékenyebb a dolog. Miért? Hát többek között azért, mert van olyan gyerek és szülő, akiket egyáltalán nem érdekelt az anyanyelv. Tudtak róla az egész általános iskola folyamán, hogy van ilyen oktatás, de távol tartották magukat tőle. A felső tagozaton aztán eszükbe jut, hogy anyanyelvből osztályzatot is lehet kapni! Ez majd fel fogja javítani az általános tanulmányi eredményt, és jótékony hatással lesz a gyerek jövőjére. Hát akkor küldjük el Imréhez. El is küldik. Bejön a gyerek, én meg örülök, mert egy nagyon helyes kilencedikes gyerek. Nagylány. Beállít: Szia! Annyit tud mondani magyarul, hogy szia. És aztán folytatja svédül. Elküldték, de nem mondja meg, hogy miért jött. Én mindig azt feltételezem, hogy talán megéhezett az anyanyelvére vagy apanyelvére. Aztán a harmadik órán megmondja – szemét lesütve –, igen, neki kellene az osztályzat.

Felhív közben az anya vagy az apa engem, és megkérdezi, milyen osztályzatot kap a gyerek? És én megmondom, hogy mivel otthon svédül beszélnek, nekem pedig hallanom kell az élőbeszédet, nehéz lesz elégségest kapnia. Ezért inkább azt mondanám, hogy a kislány fordítsa az energiáját a többi tantárgyra, mert mi nem tudunk alaptalanul osztályozni. A legjobb esetben ezt megértik a szülők, de olyan is van, hogy megsértődnek. Mivel a többi tantárgyból a gyerek nagyon jól áll, ebből is jelesre számítottak. Csak azért, mert a magyarok.

A gimnáziumban még keményebb a dolog, mert ott pontszámra megy. Némelyek azt gondolják, ha tudnak egy kicsit társalogni magyarul, esetleg néha-néha megjelennek a magyarórákon, akkor ez elegendő lesz ahhoz, hogy kapjanak egy jó jegyet. De erre nincs lehetőség, mert pontosan ez ellen küzdöttem mindig. Azt mondtam, hogy szerény körülmények között dolgozunk, de felelősséget merünk vállalni azért, amit csinálunk, és az a gyerek, aki nálam egy jó osztályzatot kap, annak egyáltalán nem kell szégyenkeznie, sőt. Ma már nincs infláció az osztályzásban. Amikor tizenegy évvel ezelőtt idecsöppentem, láttam, hogy az akkori kollégáim minden egyes gyereknek ötöst adtak a felső tagozaton, mindentől függetlenül. Onnan kellett elkezdni a küzdelmet – akár egy Don Quijote –, hogy egy kicsit helyre tegyük a mércét oda, ahova körülbelül való. De ez nem magyarországi mérce. Én nem jöhetek azzal a mércével, amit a budapesti Barcsay utcai gimnáziumban támasztottak elém. Mindenkit elrémítenék.

Tekintetbe véve a tapasztalt lemorzsolódást, valamint azt a tényt, hogy a jelenlegi körülmények között nem valószínű egy (a nyolcvanas évek végéhez hasonló) újabb „vérfrissítő” magyar bevándorlási hullám, mire számíthatunk, hogyan alakul a jövőben magyar anyanyelv és kultúra ápolása Svédországban?

Én minden évben azt hiszem, hogy jövőre már nem lesz egy gyerekem sem. De valahogy a földből nőnek ki, bújnak ki a kicsik, és jönnek. A tavaly kilencen érettségiztek,

ők tovább mentek az életbe. Most van néhány felső tagozatosom. De a legtöbb gyerekem kicsi, tehát alsó tagozatos. Hogy mi történik később, nem tudom, mert itt most magyar beköltözési hullám nem létezik, hála a Jóistennek, és ez így van rendjén.³

Hosszú távon nem reális arra számítani, hogy az anyanyelv ápolása a jelenlegihez hasonló szervezett formában történjék. Szerintem a jövőben a hatóságoktól nem lehet anyagi támogatásra számítani. Úgy érzem, hogy az egyénre és a családra hárul a feladat anyanyelvünk megtartásáért. A következő generációkban ez természetes kiválasztódás útján fog történni. A szülőkön múlik majd, azokon, akik stafétabotot tartják, hogy át akarják-e adni vagy sem. Mert sajnos itt ütközünk abba a ténybe, hogy olyannyira különbözőek vagyunk mi, emberek. A bevándorlóknak egyik csoportja (ez nem csak a magyarokra vonatkozik) őrizni és ápolni kívánja a saját kultúráját, a másik csoport nem. Az egyiket önérzet és a hagyományok ápolása jellemzi, a másik az ellenkező végletbe esik, eldobja nevét, nyelvét, és megtiltja gyermekeinek, hogy anyanyelvükön beszéljenek. Pontos számokat nem ismer a statisztika, de a két csoport körülbelül egyforma nagyságú, bár az utóbbiak száma inkább növekedett. Soha nem tudjuk, ki miért vetődött ide – a sors döntéséből, kényszerből, anyagiak miatt –, és szociálisan hogyan állnak. Lehetetlen ezeket az árnyalatokat visszaadni.

A mai megváltozott körülmények között úgy látom, az anyaországnak nagyobb jelentősége lesz. A gyerekek egyre jobban keresik a kapcsolatot az otthoni intézményekkel, egyetemekkel; az ösztöndíjrendszer lehetővé teszi számukra, hogy otthon tanuljanak. Ugyanakkor a kényszer- vagy önkéntes emigránsok számára az anyaország az itteni sivár szellemi és kulturális élet ellensúlyozója. Nekünk szükségünk van erre. Ki vagyunk éhezve a szellemi táplálékra, mert hozzá voltunk szokva. Az emigrálás ezt hirtelen megvonta tőlünk. Az anyaországgal való kapcsolat – ami szintén az egyénre hárul – ellensúlyozza ezt a sivárságot, méghozzá megbízható módon és jó minőséggel.

Göteborg, 1999. március

(Az interjú első fele megjelent a Látó 2000/11-es számában.)

---

³ Miután Magyarország belépett az Európai Unióba, némi áttelepedés történt, de nem nagy méretű. Hiszen csak az jöhet, aki munkahelyet talált magának, és nyelvismerettel is bír.. (T. K. A. – 2007.)